

TÜRKİYE'DE SİYASAL YOZLAŞMALARIN KAPSAMINA İLİŞKİN HUKUKİ NORMLAR

Bu yazımızda ülkemizde siyasal yozlaşmalar konusunda halen yürürlükte bulunan yasal mevzuat ele alınacak ve sözkonusu mevzuat çerçevesinde siyasal yozlaşmalarla mücadeleye yönelik önlemler incelenecektir.¹

A. 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu Kapsamında Siyasal Yozlaşma

Ülkemizde 19.4.1990 tarih ve 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu, siyasal yozlaşmanın önlenmesi ile ilgili olarak başlıca hükümleri içermektedir. Kanunun 1. maddesi şu şekildedir. *"Bu kanunun amacı, rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele cümlesinden olarak; bu kanunda sayılanların mal bildiriminde bulunmalarını, bildirimlerin yenilenmesini, mal edinmelerin denetimiyle, haksız mal edinme veya gerçeğe aykırı bildirimde bulunma halinde uygulanacak hükümleri, bu kanunda belirlenen suçlarla bazı suçlardan dolayı kamu görevlileri ve suç ortakları hakkında takip ve muhakeme usulünü düzenlemektir."*

Kanunun 17. maddesinde Siyasal Yozlaşma ile ilgili olarak daha kapsamlı ifadeler bulmak mümkündür:

"Bu kanunda yazılı suçlarla, irtikap, rüşvet, ihtilas ve zimmete para geçirme, görev sırasında veya görevinden dolayı kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarının açıklanması veya açıklanmasına sebebiyet verme suçlarından veya bu suçlara iştirak etmekten sanık olanlar hakkında Memurin Muhakematı Hakkında Kanun'u Muvakkat hükümleri uygulanmaz."

Anlaşıldığı üzere 17. madde rüşvet ve yolsuzluk dışında diğer türde yozlaşmaları da içermektedir.

Birinci maddede belirtilen "Haksız Mal Edinme" ise kanunun 4. maddesinde şu şekilde tarif edilmiştir: *"Kanuna veya genel ahlaka uygun olarak sağlandığı ispat edilemeyen mallar veya ilgilinin sosyal yaşantısı bakımından"*

¹ Türk hukuk mevzuatında siyasal yozlaşmaların kapsamına ilişkin yasalar bu bölümün sonunda yer almaktadır. Ayrıntılı bilgiler için ilgili yasalara bakınız.

geliriyle uygun olduğu kabul edilemeyecek harcamalar şeklinde ortaya çıkan artışlar, haksız mal edinme sayılır.”

3628 sayılı kanunun 2. maddesinde mal bildiriminde bulunacaklar, 5. maddesinde bildirimlerin konusu, 6. maddesinde bildirim zamanı, 8. maddede ise bildirimlerin verileceği merciler yer almıştır. Mal bildirimleri ile ilgili ayrıntılı esaslar ise 10.8.1990 tarih ve 90/748 sayılı Yönetmelik ile düzenlenmiştir. Söz konusu 3628 sayılı Kanunun 2. maddesinde mal bildiriminde bulunacaklar sayılmıştır:

a)Her tür seçimle işbaşına gelen kamu görevlileri ve dışarıdan atanan Bakanlar Kurulu üyeleri, (Muhtarlar ve İhtiyar Heyeti üyeleri hariç).

b)Noterler,

c)Türk Hava Kurumu'nun genel yönetim ve merkez denetleme kurulu üyeleri ile genel merkez teşkilatında ve Türk Kuşu Genel Müdürlüğü'nde, Türkiye Kızılay Derneđi'nin merkez kurullarında ve Genel Müdürlük teşkilatında görev alanlar ve bunların şube başkanları,

d)Genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler ve bunlara bağlı kuruluş veya alt kuruluşlarda, kamu iktisadi teşebbüsleri (iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları) ile bunlara bağlı müessese, bağlı ortaklık ve işletmelerde, özel kanunlarla veya özel kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan ve kamu hizmeti gören kurum ve kuruluşlar ile bunların alt kuruluşlarında veya komisyonlarında aylık ücret ve ödenek almak suretiyle kamu hizmeti gören memurları, işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ile yönetim ve denetim kurulu üyeleri,

e)Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarında görevli olanlar ile bunların yönetim ve denetim kurulu üyeleri,

f)Siyasi parti genel başkanları, vakıfların idare organlarında görev alanlar, kooperatiflerin ve birliklerinin başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve genel müdürleri, yeminli mali müşavirler, kamu yararına sayılan dernek yönetici ve denetçileri,

g)Gazete sahibi gerçek kişiler ile, gazete sahibi şirketlerin yönetim ve denetim kurulu üyeleri, sorumlu müdürleri, başyazarları ve fıkra yazarları.

Söz konusu kanuna göre yukarıdaki kimselerin mal bildiriminde bulunmaları zorunludur. Mal bildiriminde bulunmayanlara bildirimlerin verileceği mercilerce ihtarla bulunulur. İhtarın kendisine tebliğinden itibaren otuz gün

içinde mazeretsiz olarak bildirimde bulunmayanlara üç aya kadar hapis cezası verilir (Md. 10). Yine gerçeğe aykırı bildirimde bulunmanın cezası, kanunda altı aydan üç yıla kadar hapis cezası olarak belirtilmiştir (Md. 12). Öte yandan haksız mal edinene üç yıldan beş yıla kadar hapis ve beş milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para cezası verilir (Md. 13). Ayrıca haksız edinilmiş malların zoralarına hükmolunur (Md. 14). Mal bildiriminde bulunmayan, gerçeğe aykırı beyanda bulunan ve haksız mal edinen kişiler belli sürelerle kamu hizmetlerinden de yasaklanırlar.

B. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu Kapsamında Siyasal Yozlaşma

Türk Ceza Kanunu'muzun 2. kitabının 3. babında "Devlet İdaresi Aleyhinde İşlenen Cürümler" başlığı altında başlıca aşağıdaki siyasal yozlaşma türleri düzenlenmiştir:

1. Basit Zimmet

Türk Ceza Kanunu'nun 202. maddesinin 1. fıkrasında basit zimmet suçu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre basit zimmet şu şekilde tanımlanmıştır: "*Görevi sebebiyle kendisine tevdi olunan veya muhafaza, denetim veya sorumluluğu altında bulunan para veya para yerine geçen evrak veya senetleri veya diğer malları zimmetine geçiren memura altı aydan on iki yıla kadar ağır hapis ve meydana gelen zararın bir misli kadar ağır para cezası verilir.*"

Yukarıdaki madde hükmüne göre basit zimmet suçunun oluşabilmesi için;

- Suçu işleyen kimsenin yani failin memur olması,
- Zimmet konusu para, para yerine geçen evrak, senetler veya diğer mallar olması,
- Zimmete geçirilen şeylerin memura görevi sebebiyle verilmiş olması veya görevi sebebiyle memurun denetim ve sorumluluğu altında olması,
- Zimmet konusu olan şeylerin memur tarafından aşırılması veya maledilmesi,
- Suçun konusu olan şeylerin faydalanmak kastıyla aşırılması veya maledilmesidir.

2. Nitelikli Zimmet

Türk Ceza Kanunu'muzun 202. maddesinin 2. fıkrasında ceza hukukunda "nitelikli zimmet" olarak adlandırılan suç türü belirtilmiştir. Söz konusu maddeye göre zimmet suçu "dairesini aldatacak ve fiilin açığa çıkmasını sağlayacak her türlü hileli faaliyette bulunmak suretiyle işlenmiş ise faile on iki yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis ve meydana gelen zararın üç misli kadar ağır para cezası verilir."

Söz konusu fıkra hükmüne göre nitelikli zimmet suçunun unsurları şunlardır:

-Zimmet suçu, memurun ait olduğu daireyi aldatacak ve fiilin açığa çıkmasını sağlayacak türde işlenmelidir,

-Her türlü hileye başvurulmalıdır,

Basit ve nitelikli zimmet ile ilgili ayrıntılı hükümler kanunda yer almıştır.

3. Denetim Görevinin İhmaliyle Zimmete Sebebiyet Suçu

Bu suç Türk Ceza Kanunu'nun 203. maddesinde düzenlenmiştir. Bu suçun oluşabilmesi için;

-Denetim görevi olan memurun bu görevini ihmal etmesi,

-Denetim memurunun ihmali ile zimmetin gerçekleşmesi veya artması arasında illiyet bağı kurulabilmesi,

-Zimmet fiilinin gerçekleşmiş olması gereklidir.

4. Devlet Hesabına Yapılan Alım, Satım ve Yapıma Fesat Karıştırma

Türk Ceza Kanunu'nun 205. maddesinde bu suç türü düzenlenmiştir. Bu suçun unsurları aşağıdaki gibidir:

-Bir memur Türkiye Devleti hesabına almaya veya satmaya yahut yapmaya yetkili olmalıdır.

-İşlem her nevi eşyanın alım veya satımı veya pahası veya miktarı veya yapımı ile ilgili olmalıdır.

-Her ne türde olursa olsun fesat karıştırılarak menfaat temin edilmiş olmalıdır.

Söz konusu maddeye göre bu suçu işleyenler on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır ve zarar kendisine ödetilir.

5. Devlet Namına Malzeme Alım-Satımında Memurun Ticaret Yapması

Türk Ceza Kanunu'nun 208. maddesinde düzenlenmiş olan bu suçun oluşabilmesi için, devlet memurunun;

- İdaresine ve nezaretine memur oldukları işlerde,
- Devlet için az veya çok eşya veya malzeme alım veya satımında,
- Gizli ve aşikar, gerek doğrudan doğruya gerek başkası vasıtasıyla veya ortaklık suretiyle kendi kazancı için ticaret ederek,
- Veya imalat yahut inşaatı götürü şekilde deruhte edenlerle ortak olarak ticaret yapması gerekmektedir.

6. İrtikap

Devletin çeşitli nitelikte olan fonksiyonlarını yerine getirmekle görevli kişinin yetkilerini icbar, ikna veya düşülen hatadan yararlanmak suretiyle kötüye kullanarak kendisine veya bir başkasına haksız yarar temin etmesine "irtikap" adı verilmektedir (Önder, 1991; 207). İrtikap suçunun oluşması için devlet memurlarının; memuriyet sıfatını veya memuriyetine ait görevini kötüye kullanmak suretiyle kendisine veya başkalarına haksız olarak para verilmesine veya sair menfaatler sağlanmasına veya vaadine bir kimseyi icbar veya ikna etmesi veya hatasından yararlanması ve bunu kasten işlemesi gerekir.

Söz konusu maddeye göre irtikap suçunu işleyen kimseye altı yıldan az olmamak üzere ağır hapis cezası verilir.

Kanunumuzda kullanılan vasıtalar bakımından üç tür irtikaptan söz etmek mümkündür:

- İcbar suretiyle irtikap (cebri irtikap)
- İkna suretiyle irtikap
- Hatadan yararlanma suretiyle irtikap.

7. Rüşvet

Türk Ceza Kanunu'nun 211-219. maddeleri arasında rüşvet ve rüşvet suçları düzenlenmiştir. Rüşvet kısaca, memurun görevini menfaat karşılığı satması veya bir ferdin devlet fonksiyonunu menfaat karşılığı satın almaya yönelik girişimde bulunmasıdır.²

Kanunun 211. maddesinde "Rüşvet Alma Suçu" şu şekilde düzenlenmiştir.

"Ceza Kanununun tatbikinde memur sayılanların, kanunen veya nizamen yapmaya veya yapmamaya mecbur oldukları şeyi yapmak veya yapmamak için aldıkları veya başkalarına aldıkları para, hediye ve her ne nam altında olursa olsun sağladıkları diğer menfaatler ile bu maksatla alıp sattıkları veya ihale eyledikleri taşınır ve taşınmaz malların gerçek değeri ile verilip alınan bedel arasındaki fahiş fark rüşvet sayılır. Kanun ve nizam hükümlerine göre yapmak zorunda olduğu şeyi yapmak veya yapmamak zorunda olduğu şeyi yapmamak için rüşvet alan veya bir vaat veya taahhüt kabul eden kimseye dört yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası verilir."

Kanundaki hüküm çerçevesinde rüşvet alma suçu ikiye ayrılabilir:

-Basit rüşvet alma suçu: Burada memur esasen bir işi kanun gereği yapmaya mecbur olduğu halde, bunu yapmak için rüşvet almaktadır.

-Nitelikli rüşvet alma suçu: Memur, kanun gereği yapmaması gerekeni yapmak veya yapması gerekeni yapmamak için menfaat temin etmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nda rüşvet alma suçunun yanısıra rüşvet verme suçu da düzenlenmiştir. 213. maddede "Rüşvet Verme Suçları" şu şekilde düzenlenmiştir:

"211. maddede gösterilen kimselere yapmaya mecbur oldukları şeyi yapmamaları veya yapmamaya mecbur oldukları şeyi yapmaları için rüşvet vaat veya teklif eden veya veren kimseye kanun ve nizama aykırılığın derecesine ve istenilen şeyin kısmen veya tamamen yapılmış olup olmamasına göre dört yıldan on iki yıla kadar ağır hapis cezası verilir. Haklı bir hususun temini için rüşvet veren veya başka yararlar temin eden kimseye, verdiği para veya temin ettiği menfaatin on katı ağır para cezası verilir."

² Ayhan Önder, Türk Ceza Hukuku – Özel Hükümler-, 6.b. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1991. s.122.

Söz konusu maddeden anlaşıldığı üzere rüşvet verme suçları iki türde ortaya çıkmaktadır:

- Görevin kötüye kullanılması için rüşvet verme suçu,
- Haklı hususun temini için rüşvet verme.

Yukarıda belirtilen siyasal yozlaşma türleri dışında Türk Ceza Kanunu'muzda "Memuriyet ve Mevki Nüfuzunu Suiistimal Edenler ve Memuriyet Vazifelerini Yapmayanlara Ait Cezalar" başlığı altında bazı suçlarda düzenlenmiştir. Örneğin 228. maddede Görevi Kötüye Kullanma Suçu, 230. maddede Görevi İhmal Suçu düzenlenmiştir. Bu suçları da esasen geniş anlamda siyasal yozlaşma kapsamı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Öte yandan Türk Ceza Kanunu'nun 339-357. maddelerinde "Belgelerde Sahtekarlık Suçları" açıklanmıştır. Hukuki bir hüküm ifade eden, bir hakkın doğmasına, bir olayın kanıtlanmasına yarayan ve kamunun güven duyduğu belgelerin gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesi ya da gerçek bir belgeye eklemesi yapılmaması veya bir kesiminin değiştirilmesi eylemleri belgelerde sahtekarlık suçunu oluşturur. Memurların kamunun güven duyduğu belgelerde bu tür sahtekarlık yaparak çıkar sağlamaları söz konusu olabilmektedir.

C. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu Kapsamında Siyasal Yozlaşma

Devlet Memurları Kanunu'nun 29 ve 30. maddelerinde siyasal yozlaşma ile ilgili olarak şu hükümler yer almıştır:

"Devlet memurlarının doğrudan doğruya veya aracı eliyle hediye istemeleri ve görevleri sırasında olmasa dahi menfaat sağlama amacı ile hediye kabul etmeleri veya iş sahiplerinden borç para istemeleri ve almaları yasaktır." (Md. 29).

Takip eden 30. madde ise şu şekildedir: *"Devlet memurunun, denetimi altında bulunan veya kendi görevi veya mensubu olduğu kurum ile ilgisi olan bir teşebbüsten, doğrudan doğruya veya aracı eliyle her ne ad altında olursa olsun bir menfaat sağlanması yasaktır." (Md. 30.).*